МАТЕРІАЛИ МІЖОБЛАСНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ЛІСІВНИЧА ОСВІТА І НАУКА: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Малин - 2016

Сошенський О.М.
Співвідношення між діаметрами та висотами стовбурів дерев липи 66

Онищук С.В
Аналіз перспективи поновлення Дуба звичайного (Quercus robur) в Лісостеповій зоні Житомирської області 70

Шикіло І.С.
Вплив препарату «Гумат» на проростання насіння 73

Кусік В.М., Опанасенко В.Ю.
Аналіз продуктивності соснових насаджень Слобідського лісництва ДП «Малинське лісове господарство» 75

Джиган М.А.
Дослідження доцільності створення лісових культур сосни кримської та чорної австрійської в ДП «Кременецький лісгосп» та заповіднику «Кременецькі гори» 79

СЕКЦІЯ IV.
БІОРІЗНОМАНІТТЯ ЛІСІВ ТА ЙОГО ОХОРОНА. НЕДЕРЕВНІ РЕСУРСИ ЛІСУ

Масальський В.П
Липа: використання в народному господарстві 84

Криволапчук О.В
Моніторинг якості істинних макроміцитів, що зростають в екологічних умовах Житомирського Полісся 87

Грищенко А.А.
Аналіз поширення зникаючих тварин на території Житомирської області 91

Кисиленко О.О., Ковальчук Л.О.
Аналіз наукових і практичних заходів, що спрямовані на охорону, відтворення і раціональне використання порід Житомирської і Київської областей, занесених до Червоної книги України 96

Філоненко О.О.
Аналіз поширення зникаючих рослин на території Житомирської області 105

Кусік С.М.
Використання і охорона лісових та тваринних ресурсів 112

Ткачук А.М.
Представники роду лелека в орнітофауні Кременеччини 118

Бондар М.М
Життєдіяльність бобра річкового (Castor fiber) в умовах сільськогосподарських ландшафтів 124

Власюк М.В
Особливості юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства України 126

УДК 691.11

Масальський Владислав Петрович

(Біла Церква)

ЛИПА: ВИКОРИСТАННЯ В НАРОДНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Серед деревних порід нашої країни особливе місце займають липи. Дуже велике її значення в озелененні міст та населених пунктів, а також в лісовому господарстві та інших галузях. Важко переоцінити санітарно-гігієнічні, лікарські, естетичні, захисні та інші корисні властивості лип.

Рід *Tilia* L. в різні роки вивчали за межами України: І.В. Васильєв (1953) [1], Ю.П. Хлонов (1965) [6], Є.С. Мурахтанов (1981) [5], М.Г. Вороб'йова (1980) [2], а в Україні: Н.Ф. Колибіна (1970) [4], М.І. Гордієнко (2004) [3].

На сьогодні в Україні росте 23 види лип, 19 видів і 4 культивари з яких ростуть в Правобережному Лісостепу України.

В лісовому господарстві переважно використовують липу серцелисту. В Правобережному Лісостепу України вона знаходиться в одному ярусі з головними породами, в Лівобережному Лісостепу - в II ярусі [3].

В свіжих дібровах липа найбільш сприятливо впливає на ріст і розвиток дуба, ясена та сосни. До жерднякового віку, коли дуб тільки починає інтенсивний приріст у висоту, запас підстилки більший у змішаних дубово-липових насадженнях, ніж у чистих дубових. В кінці другого десятиліття і до п'ятого, дерева дуба виявляють інтенсивний ріст у висоту і діаметр. В період інтенсивного росту дерева дуба утворюють більшу кількість листя, отже, на одиниці площі утворюється більше підстилки, запас якої прямо залежить від участі дуба в складі насаджень. Після 50 років інтенсивність росту дерев дуба у висоту знижується і з цього періоду запас підстилки в зімкнутих насадженнях обернено залежить від його участі в складі. Домішка липи в насадженнях дуба та сосни звичайної прискорює мінералізацію органічного обпаду головних порід [3].

В дубово-липових та сосново-липових насадженнях різного віку підстилка має більш нейтральну реакцію, ніж в чистих дубових та соснових. До кінця жердняковогo віку і в середньовічних насадженнях спостерігається тенденція збільшення вмісту азоту, фосфору і калію в змішаних насадженнях.

В змішаних дубово-липових насадженнях до 20 років, створених на сірих і темно-сірих лісових суглинкових грунтах, в акумулютивному горизонті більше гумусу, гідролізованого азоту, суми поглинутих основ, фосфору і калію, але нижча гідролітична кислотність, ніж у чистих дубових насадженнях, а актуальна кислотність (pH) ближча до нейтральної. В середньовічних, пристигаючих та стиглих деревостанах домішка липи в дубових насадженнях сприятливо впливає не тільки на гумусовий горизонт, а й на елювіальний та ілювіальний, тобто з підвищенням віку дубово-липові насадження сприятливо впливають на більш глибокі шари грунту.

Домішка липи до сосни звичайної підвищує родючість дерново-підзолистих супіщаних грунтів [3].

У чистих насадженнях дуба та ясена дерева мають кулеподібну низькоопущену крону і площа проекції крони їх більша, ніж у змішаних насадженнях, в яких дерева цих цінних порід мають овальну форму і починається вона з більшої висоти. В усіх насадженнях дерева липи мають конусоподібну крону і початок її нижче, ніж у дерев дуба, ясена та сосни. Частка заболонної деревини головних порід із мішаних з липою насаджень більша, ніж із чистих, що свідчить про більш високу біологічну стійкість цих дерев.

В насадженнях дуба звичайного з участю липи серцелистої формуються специфічні умови, які визначають зміну з віком участі обох порід в складі. Оскільки у дуба найінтенсивніший розвиток бічних гілок спостерігається до жердняковогo віку, то в цей період необхідно створити добре затінення дерев з боків.

В насадженнях з липою дуб звичайний і ясен звичайний формують малозбіжисті, добре очищені від гілок стовбури, що сприяє виходу цінних сортиментів. Липа серцелиста більше інших підгінних порід підвищує біологічну стійкість, інтенсивність росту і вихід цінних сортиментів дуба і ясена. Отже, у змішаних насадженях, утворених за участю липи підвищується клас товарності і продуктивність головних порід, таких як дуб, ясен, сосна.

Липу вирощують не тільки як супутню породу, щоб отримати найбільший вихід деревини головної породи. Деревину липи також широко застосовується в народному господарстві. З неї виготовляють розпилену клепку для діжок, вона використовується при виготовленні візків, ящиків, дерев'яного посуду. В промисловості деревину липи застосовують для виготовлення фанери, сірників, авіаційних матеріалів, музичних інструментів (фортепіано, арфи тощо), іграшок.

Подрібнений вугіль з липи використовують у медицині, а також для виготовлення пороху. При пошкодженнях кори липи витікає сік, який містить цукор. З лубу виготовляють мочало, а з кори молодих дерев - лико. Луб липи є гарною сировиною для виробництва паперу, з волокон лубу також можна виготовити грубі текстильні тканини.

Кора має властивості виводити плями. В медицині її використовують для підвищення апетиту.

Липа виділяє чудовий нектар у великій кількості і є кращим медоносом, а також пергоносієм. Один гектар чистого насадження дає 600-800 кг меду. Липовий мед вважається одним з найкращих і цініться вище всіх інших сортів [1].

Квіти липи використовують в лікеро-наливочному виробництві. Відомо використання липового чаю як потогінного засобу. Квіти липи містять ефірне масло (0.4 %), цукор, щавелекисле вапно і дубільні речовини.

Листя лип вживають домашні тварини в висушеному стані і в меншій ступені в зеленому вигляді. На Далекому Сході протягом року, тонке гілля і

кору молодих дерев липи маньчжурської і липи амурської поїдає плямистий олень. Листя, бруньки, пагони лип їдять: косуля, лось (гірше), бобер (кора), заєць, рись.

Вміст вітаміну С в листі видів роду липа складає – 120 – 580 мг % на абсолютно суху речовину.

В листках липи серцелистої виявлено 212 гамм каротину на 1 гр. сирої маси (в висушеному листі липи зібраного в липні міститься 500 гамм каротину на 1 гр. маси). В місцях заготівлі деревини і лика липи можливо організувати збір листя для виробництва каротину.

Сушені квіти використовують як потогінний засіб та для полоскань. Проводять заготівлю і сушку суцвіть липи серцелистої та липи широколистої разом з приквітником під назвою «липовий цвіт» (*Flos Tiliae*). Квіти обох видів включені до Фармакопеї VIII. Існує ОСТ ще на іншу форму сировини - липовий цвіт без приквітників.

«Липовий цвіт» містить потогінно діючий глікозит, наявність ефірного масла (близько 0.038 %), до складу якого входить аліфатичний сексвитерпеновий алкоголь фарнезол; в приквіткових листочках містяться дубільні речовини і трохи слизу [1].

З плодів липи можна виготовити сурогат кави. Неочищені плоди липи містять 23, а очищенні – 58 % олії жовтого кольору, яке за своїми якостями близьке до прованської, а на смак нагадує мигдалеву або персикову.

Липа – одна з найбільш цінних деревних порід в декоративному садівництві. Вона за своїми біологічними, екологічними та декоративними особливостями найбільше відповідають вимогам які висувають умови міста.

Липа високодекоративна деревна порода. Види роду *Tilia* рясно цвітуть майже щороку. Єдиною умовою для такого рясного цвітіння є достатнє освітлення крони. На відміну від яскраво квітучих дерев таких як: магнолія, катальпа, церцис та інш., квітки липи невеликі за розміром і непоказні за формою і забарвленням. Довжина суцвіття варіює в залежності від виду від 4 см (T. monticola, T. tomentosa) до 15-18см (T. americana, T. heterophylla).

Квітки липи мають непоказний жовто-зелений колір, але завдяки тому, що дерева рясно цвітуть, вони набувають високої декоративності під час цвітіння. До того ж, квітки липи мають сильний аромат. Аромат липового цвіту має для саду найбільше значення ввечері та вночі, коли фарби саду розмиті і людина може сприймати лише силуети художніх композицій. В цей час аромат стає найбільш впливовим фактором для створення комфортного оточення та сприйняття художньої композиції не тільки через зір, а і через інші органи відчуттів, тобто через нюх. Це посилює ефект позитивного сприйняття від усієї композиції в цілому

Крона липи в п'ять- шість разів затримувати більше пилу, ніж види роду тополя [2], При цьому липа є газо-, та пилостійкою, що дуже важливо при озелененні населених пунктів з інтенсивним рухом транспорту і особливо це важливо при озелененні промислових зон.

Всі види роду *Tilia* є пластичними. Пластичність –це здатність рослини відновлювати крону після пошкоджень чи обрізки. Це дуже важливий показник, особливо коли насадження необхідно використовувати вздовж ліній електропередач чи вздовж тролейбусних ліній.

Такі екологічні особливості липи роблять її незамінною в озелененні міст. Липу використовують майже в усіх елементах деревних насаджень: в масивах; в гаях; в куртинах; в групах; в алейних посадках; як солітери; для створення боскетів і зелених стін.

Таким чином, можна бачити, що липа має велике народногосподарське значення. Вона є незамінною підгінною породою для дуба, ясена і сосни, використовується в медицині, кулінарії і в народних промислах і озелененні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Васильев И.В. Липа /[З.Т. Артюшенко, И.В. Васильев, М.С. Грызян и др.]; под ред. С.Я. Соколова // Деревья и кустарники СССР. – М.-Л.: Изд-во Акад. Наук СССР, 1958. – Т.IV., - С. 660-726.

2. Воробьёва М.Г. Культура липы в Киргизии / М.Г. Воробьёва – Фрунзе: Илим, 1980. – 128с.
3. Гордієнко М.І. Липа дрібнолиста і культури з її участю / М.І. Гордієнко, В.І.. Карпенко – К.: Сільгоспосвіта, 1996. – 224 с.
4. Колыбина Н.Ф. Биологические осоленности видов рода Tilia L. в лесостепи УССР афтореф. дис. на соискание науч. степени канд. биол. наук / Н.Ф. Колыбина. – Киев, 1970. – 20с.
5. Мурахтанов Е.С. Липа / Мурахтанов Е.С. – М. Лесная пром-сть, 1981. – 76с.
6. Хлонов Ю.П. Липы и липняки Западной Сибири (ценопопуляция растений) / Ю.П. Хлонов. – Новосибирск: Изд-во СО АН СССР, 1965. – С. 3